

Véletlenül nem marad meg semmi

BEREMÉNYI GÉZÁVAL SZIRÁK PÉTER BESZÉLGET

Szirák Péter: Az ilyen beszélgetések gyakori felütése, hogy a moderátor kifejezi, mekkora megtiszteltetés a számára, hogy egy ilyen sokszínű művésszel találkozhat. Ennek a megvallása a veled való eszmecsere kezdetén teljesen indokolt: versek, prózai művek, dalszövegek és forgatókönyvek szerzője, valamint színházi és filmrendező vagy. Pár éve az önéletrajzodon dolgozol, s egyszer egy interjúdban részletesen elmondtad, hogyan lettél író. Akarva-akaratlanul is az irodalom lényegét érintetted, hiszen ez az egyetlen olyan intézmény, amelyben bejelentett módon, büntetlenül lehet hazudni. Ha az ember képzeleg, nem mond igazat, az megengedett dolog, és egy másik világot teremthet, ha él ezzel a lehetőséggel, ezért is a szabadság birodalma az irodalom. De még az oda való hivatalos belépés előtt, még innen e kapun, az íróvá válásodat megelőzte egy, ha szabad így fogalmaznom, „konstruktív füllentés”: azt mondtad egy barátodnak, hogy novellákat írsz. Írónak képzelted magad, s ez tette lehetővé, hogy írjál.

Bereményi Géza: Az a bizonyos eset úgy történt, hogy az egyetemen elsőéves koromban jártam egy lánnyal, és elmentünk az akkori egyetemi klubba, majd odajött egy szemtelen évfolyamtársunk, és felkérte a lányt táncolni. Én egyáltalán nem haragudtam ezért. Aztán leültek, s a fiú, aki később az egyik legjobb barátom lett, elkezdett velem kötekedni, mire olyan mély beszélgetésbe bocsátkoztunk, hogy a lány végül nem is volt érdekes. Hazakísértem, aztán ő is hazakísért, majd újra elkísértem, végül az ő szobájában aludtam a földön, s két-három napot végig beszélgettünk. Nagyon furcsa fiú volt, különös életúttal: később filmrendező lett, aztán öngyilkosságot követett el. Állítólag a Stasi nevű német titkosrendőrség ölte meg, csak öngyilkosságnak álcázták. Bódy Gáborról van szó. Akkor mindketten tizenkilenc évesek voltunk – két félig felnőtt, félig kamasz fiatalember: az maga a Sturm und Drang. Elválaszthatatlan barátok lettünk másfél évig. Megmutatta az írógéppel írt szövegeit (prózaírónak indult egyébként). Volt neki vagy 30 gépelt oldalnyi irománya. Teljesen megszedített, hogy ilyen sokat lehet (írógéppel!) írni, csodálatos volt számomra az egészen ismeretlen stílus. Áradozni kezdtem. Pedig nem akartam hízelegni, egyszerűen megmondtam a véleményemet, ez jellemezte egész kapcsolatunkat. Kérdezte, hogy írok-e, mert olyannak tűnök, mint aki ír. Azt mondtam, igen, csak sose mutattam még meg senkinek. Kérte, mutassam meg, és – itt jön a füllentés, amit említettél – szabadkoztam, hogy hát még át kell olvasnom, nem szántam olvasóknak stb. Hazamentem, és egy kockás füzetbe gyorsan leírtam két novellafélét. Édesanyám egy irodában dolgozott, megkértem, gépelje le. Megbeszéltük Gáborral, hogy három napra rá elviszem az Astoria aluljáróban egy adott helyre délután öt órára. Elolvasta, s azt mondta, amit gondoltam, hogy ilyen jót életében nem olvasott. Aztán derült ki, miért akkor és oda beszéltek meg a találkozót: a közeli Bródy Sándor utcában egy Győrffy Miklós nevű fogorvos szintén írógató fia irodalmi szalont szokott tartani, ha jól emlékszem szombat volt. Gábor

azt mondta, hogy ő szeretne bemutatni ennek a társaságnak. Ott találtam hat fiatalembert gépelt írásokkal, elolvasták az enyémet is, úgy, hogy összedugták a fejüket, s azt mondták: ez igen! Bízom az ítéletükben. Aztán megállapodtunk abban is, hogy az akkori magyar irodalom megalkuvó és aljas, következésképp nem szabad kiadóhoz mennünk, mert azok csak letörlik a szarvunkat, terjesszük így, stencilezve, gépírásban, sokszorosítva. Úgy éreztem magam, mint ha egy titkos társaságba kerültem volna. Nekem ez volt a belépésem az irodalomba. Ez úgy folytatódott, hogy beállt egy szünet. Írtam egy nem túl jó nyolc oldalasat, s az az erős önkritikámon fennakadt. Az ominózus lánnyal közben egy szerelmi válságba, egy olyan mély válságba kerültem, amilyenbe csak egy kamasz tud kerülni: félőrülten jártam a várost, majd egyszer csak leültem és írni kezdtem. Még egy impulzusról kell szólnom: volt egy társaság, egy ún. egyetemi alkotókör. Ebben a válságban írtam egy tizenöt és egy huszonkét oldalas novellát. Az egyikben XII. Károly svéd királyról volt szó, a másik egy olyan fiatalemberről szólt, aki a beteg nagyanyjával szokott beszélgetni. Gunyoros-ironikus írások voltak, félig-meddig önéletrajzi történetek. Odaadtam ezeket ennek az alkotókörnök, ahova én nem nagyon akartam járni, mert fellengzős társaságnak tartottam őket, az első ülésen nem is éreztem jól magam. Egy fél év múlva találkoztam velük az egyetem előtt, és mondták, hogy a Magvetőhöz készülnek épp, mert a legfiatalabb író a kiadónál a negyven éves KISZ-titkár, Csurka István, és ez már kínos. Beadták az írásaikat, be is hívták őket a kiadóba, mondtam, akkor jó gyülekezést, de szóltak, hogy beadták az én két novellámat is, úgyhogy engem is várnak. Jó, akkor megyek én is. Útközben persze mind úgy voltunk, hogy úgyse lesz ebből semmi, a magyar irodalomban minden le van vajazva. Fölmentünk a kiadóba, leültünk egy emeleti teremben, kijött egy alacsony férfi, aki, sose felejttem, megkérdezte, melyikötök a Rózner – nevelőapám révén ezt a nevet viseltem, a Bereményi édesanyám neve. Bevitt egy belső irodába, ott egy Sík Csaba nevű szerkesztő fogadott, és azt mondta, te vagy a legjobb, szeretnénk egy kötetet tőled. Egy antológiába gyűjtenek írásokat, de utána az én novelláimat adnák ki. Mondtam, hogy hát persze, de egy kis időt kérnék, mert át nézném az anyagot. Két hónapot kértem, azt mondta, rendben, várja a jelentkezésemet. Távozás közben még megkérdeztem, hogy a többiekkel mi legyen, akik kint várakoznak. Azt mondta, küldjem őket haza. Egy irodányi időm volt átgondolni, mit mondjak. Azt mondtam, ezek hülyék, mondták, hogy menjünk haza. Szidtuk őket, én meg rohantam haza, és a kockás füzetbe elkezdtem írni. Itt jött kapóra a szerelmi bánat: leírtam az összes fájdalmamat, hogy egy délután felmentem egy lányhoz, aki egy 35 éves vén aggastyántól jött vissza, én meg véletlenül találkoztam vele. *Utolsó kör a vízen*, ez a címe annak a történetnek, hogy hogyan látam utoljára azt a lányt, aki aztán férjhez ment ehhez a férfihez, és azóta őt unokája van, később találkoztam vele a Körúton.

Szirák Péter: S hogy lett ebből kötet, melynek a szerzője már Bereményi Géza?

Bereményi Géza: A nevezett íráson kívül még sikerült vagy nyolc novellát összeharácsolnom, bevittem, Sík Csaba azt mondta, rendben van. Ám azt is hozzátette, hogy téged nem hívhatnak Róznernek, mert Petőfi is Petrovics volt, magyar író

magyar néven írjon. Az én édesapám eredeti neve Vetró, arról adoptáltak Róznerre. Aztán beugrott, hogy engem az anyai nagyszüleim neveltek hatéves koromig, ez volt az életem legboldogabb időszak, s ők Bereményiek voltak. Ennél maradtunk. Igaz, ebből baj lett, mert Rózner Géza néven mentem be felvenni a honoráriumot Bereményi Géza után, s ekkor döntöttem el, hogy átanyakönyveztem magam. Az anyai nagyszüleim Teleki téri kereskedők voltak. A karcsú kötetel a zsebemben lementem a nagyapámhoz a standra, mondtam neki, hogy nekem megjelent egy irodalmi könyvem, a te neveden. Kézbe vette, majd megkérdezte, mennyi idő alatt írtad? Mondom: három hónap alatt. És mennyi pénzt kaptál érte? Kilen ezer forintot. És mi ebben neked a bóni? A nagyanyám másnap jön, s kérdi: te írsz? A tegnapióól okulva mondtam, hogy á, dehog y írok én. De a nagyapád mondta. Vigyázz, én kilencgyerekes bányászcsaládból származom, folytatta, édesanyám azt mondta egyszer, hogy ott egy tányér meleg leves, vidd át a szomszédba, ott lakik egy éhező író bácsi. Ilyen akarsz lenni? Dehog y, nem vesztettem el az eszem.

Szirák Péter: Mit szólt a többi családtag?

Bereményi Géza: Édesapámat tizenöt éves koromban ismertem meg. Hozzá is felmentem a könyv megjelenése után. Mutattam neki, hogy ezt a kötetet én írtam anyám nevéen. Letette, odaszólt a feleségének: Juli, húzd ki a fiókot a szekrény alján, ott vannak a régi verseim, amik megjelentek a *Temesvári Napló*ban. A felesége erre azt mondta, hogy nincs ott semmi vers, nem írtál te soha semmit a *Temesvári Napló*ba. Az apám rám nézett: látod milyen? Ezzel befejeződött, észrevétlenül eltettem a kötetet, s nem adtam egy családtagomnak sem belőle.

Szirák Péter: De az irodalmi élet, ahogy említetted is, nagyon fogadókéész volt az írásaidra.

Bereményi Géza: Igen, mert épp egy olyan hullámban kerültem bele az irodalomba, amikor vadásztak az újakra. Szerencsém volt, vagy ki tudja.

Szirák Péter: Az antológia címe az volt, hogy *Naponta más*, 69-ben jelent meg, *A svéd király* című köteted pedig 1970-es. A *szerencse* szláv jövevényező, a szerencsa/szrencia a találkozóást és a véletlent kapcsolja össze, ami aztán pozitív értelmet vett fel: „szerencsés találkozóás”. A nevek nálad nagyon fontosak: Vetró, Rózner, Bereményi, s aztán Fáskert, Rajnák, Vetró Irén stb. Tudjuk, hogy ezek a nevek dalszóvegekben, filmekben, novellákban ismétlődnek, műfajok között vándorolnak. Ha egy beszélőnevet adnánk neked, mondjuk hogy *Szerencsés Géza*, azzal egyetérteneél-e?

Bereményi Géza: Ami az írói pályakezdésemet illeti, nem, mert bekerülni az akkori irodalmi életbe, az nem jelentett feltétlenül szerencsét – nem jelentett szerencsétlenséget sem, de igazuk volt némileg azoknak a társaimnak, akik nem adtak írásokat. Megbánták amúgy. Volt egy nagyszerű barátom, Ajtony Árpádnak hívták.

Ő ott volt abban a társaságban, ahova Bódy felvitt azon a napon. Három évvel idősebb volt, a mesterem lett. Csodálatos novellákat írt, meg is jelent egy kötete, de szerencsétlen időben: disszidált Párizsba, kint élt, családot alapított, aztán visszajött Magyarországra, összegyűjtötte a régi írásait és kiadatta, de nem volt hatása, többet nem is publikált, aztán hamarosan meghalt Párizsban. Nem tudom, mi a szerencse.

Szirák Péter: Mondjuk ha a „szerencsés találkozás” értelmét vesszük, akkor a te pályádon volt néhány ilyen: találkozni Bódy Gáborral, Cseh Tamással. Vagy éppen amikor felhagyni készültél a forgatókönyvírással, Nemeskürty István felajánlotta, hogy írjal.

Bereményi Géza: Mikor megjelent az első novelláskötetem abban a süket Kádárkori csendben, akkor egyszeriben elkezdtek megkeresni emberek, akik olvasták. Egyszer csak megjelent egy fiatal bányamérnök, Lengyel Pálnak hívták, fölutazott Miskolcra, hogy velem találkozhasson az albérletemben. Neki volt otthon egy amatőr színtársulata, a Manézs, s a kötetemet olvasván gondolta, megkér, hogy írjak egy darabot. Mondtam, rendben. Leutaztam hozzájuk, megismerkedtem a színészekkel, akik nem hivatásos színészek voltak, s elkezdtem írni a darabot. Akkora bukás volt, hogy a városi tanácstól megtiltották neki, hogy többet velem dolgozzon. Ez a férfi mégis hitt bennem, s ezentúl álnéven írtam nekik kéthavonta darabot, tanulva a bukásból, persze. A Manézs Társulat egészen kivirágzott. Aztán megjelent egy filmrendező, Kézdi-Kovács Zsolt, mondván hogy szeretné, ha írnék neki egy forgatókönyvet, kérdeztem, miről írjak. Azt mondta, akármiről. Elkészült a *Romantika* című szövegem, óriási bukás lett, de közben kijártam a forgatásra, megtanultam, hogy kell filmet csinálni, úgyhogy a következő filmem már számított. Írtam közben egy Gothár Péter nevű adásrendező szakot végzett fiúnak is vizsgafilmeket, s kiderült róla, hogy nagyon jó rendező. Majd egyszer aztán Nemeskürty megkeresett, hogy írjunk Gothárral egy filmet. Az foglalkoztatott akkor, hogy a kamaszkoromról, az iskolámról írjak: az ötödiktől az első gimnáziumig az Apáczai Csere János iskolába jártam, onnan kirúgtak a végén. Annak az iskolának a légköre hasonlíthatatlan volt. '56-ban kezdtem, akkor voltam tíz éves, ott éltem meg a Kádár-kor kezdetét, ott tapasztaltam meg, hogy hogyan hatott az emberek tudatára '56, hogyan változtak meg az emberek – mindennek olyan röntgenszemű szemlélője voltam, amennyire csak egy kiskamasz tud lenni. Mondtam Gothárnak, hogy írok neked egy forgatókönyvet a saját kamaszkoromról. Ez lett a *Megáll az idő*. Odaadtam neki, erre ő gyorsan odaírta, hogy írta Bereményi Géza és Gothár Péter. Mindegy. Nem irigylem, az ő baja, mert a következőkben ő került nehéz helyzetbe ezzel a kultfilmmel, mert ezt kellett volna überelnie. Én mindenesetre megmondtam, hogy soha többé nem írok neki. Nemeskürty pár évre rá behívatott, valamikor a '80-as években, mikor már lehetett érezni, hogy a Szovjetunió meg fog bukni. Érezhetően gyengült, egyre tanácstalanabbak voltak az elvtársak. Szóval nem lehetett tudni, különösen olyan művészeti ágak esetén, mint a film, ami próbára teszi a funkcionáriusok türelmét és a közönség várakozását. Egyébként megírtam az apám, Vetró Géza történetét – ő 56 után ült börtönben, tizenöt évesen

ismertem meg, mikor felkereste a volt apósát. Az önéletrajzom ezen részlete épp az *Alföldben* olvasható.

Szirák Péter: Igen, az idei áprilisi számunkban, *1961. április 12.* címmel. De mit mondott Nemeskürty, amikor behívatott?

Bereményi Géza: Valamikor 1985-ben, egy reggel, nyolc órára hívatott magához. Elmondta, hogy a *Megáll az idő* a legjobb film, ami az ő stúdiójában készült. Év végén ki fogják rúgni, de még egy filmre van mód: szeretné, ha én írnám a forgatókönyvét, mert bármelyik magyar rendező örülne, ha velem dolgozhatna. Erre azt mondtam, rossz az időzítés, mert épp akkor döntöttem el, hogy soha többet nem írok forgatókönyvet, mert ez egy hálátlan szakma. A kritika a rendezőt ajnározza, miközben a kitalálójáról senki nem beszél, holott a rendező csak végrehajtó ebben a folyamatban. Nemeskürty erre azt mondta, jó, akkor rendezem én a filmet. Pár pillanatot gondolkodtam csak, persze elvállaltam. Kaptam megint határidőt: két hónap. Behozod a forgatókönyvet, mondta Nemeskürty, esküszöm, el se fogom olvasni, odaterjesztem a stúdiótanács elé, és azt mondom, ez kitűnő. Megcsinálhatod, bármilyen költségvetéssel, mert elég sok pénz maradt. Ezt a csínyet, így fogalmazott, még utoljára megengedhetem magamnak. Ugyanaznap délben volt még egy találkozásom egy barátommal. Ebéd közben megkérdeztem, hogy mit csinál. Szociológus, válaszolta, a két világháború közötti magyar szociológiával foglalkozik, és van egy professzor, Dr. Magyary Zoltán, akit akkor még nem sokan ismertek, azóta egyesületet, társaságot és ösztöndíjat is neveztek el róla. Közigazgatási joggal foglalkozott, és egy titkos társaságot alapított tehetséges diákokból. Ekkor kezdett el érdekelni a dolog. Magyary kidolgozott egy módszert arra, hogy hogyan lehetne a honi közigazgatást átszervezni, megváltoztatni, hogy Magyarország modern ország lehessen. Megállítottam, s elmondtam neki, hogy miről beszéltem Nemeskürtyvel, na erre ő tiltakozott, hogy ezt nem fogják engedni, ez egy olyan társaság, akinek tagjai benne vannak a magyar közigazgatásban, de leplezik, hogy az egykori Magyary Intézetben voltak. Mondtam, hogy a film az más. Fölhívott valakit, úgy hívták, Szaniszló József, neki volt az Intézetről egy élményszerű önéletrajzi beszámolója. Elmentünk hozzá délután, ő odaadott megsárgult papírokat, melyben egy parasztfiú elindul vidékről Pestre, kitűnő tanuló, be akar iratkozni az egyetemre. Bekerül ebbe az intézetbe, szerelmes lesz egy gróflányba és viszont. Ebben a kéziratban ott volt egy film, már csak meg kellett írni. Megírtam, odaadtam Nemeskürtynek, *Tanítványok* volt a címe, mondtam neki, hogy a Magyary Intézet tagjairól szól. Kiderült, hogy egy olyan titkos társaság dolgait bolygattam meg, hogy a film elkészülte után híre ment, idős szakemberek bújtak elő, Benda Kálmán történész vezetésével, aki szintén az intézet tagja volt. Benda zártkörű vezetést szervezett még a hivatalos bemutató előtt, a Nemzeti Múzeum oldalsó termében. Azt mondta, vigyázz, itt ül mindenki, aki ebben a filmben szerepel. Ott ültek a korabeli szemtanúk és én, aki beleavatkozott az életükbe. Dr. Kiss István volt Magyary kedvenc tanítványa, és ő is ott ült, Benda azt mondta, hogy rá mindenki hallgat. Egy rendkívül megviselt ábrázatú ember volt, akin látszott, hogy nagy ripacs. Vége lett a filmnek, kigyulladtak a lámpák, fölemelkedett a székről, majd a

színpadra lépve, hatásszünet után a mikrofonban elsírta magát. Annyit mondott, hogy minden pontosan így volt. A film hatalmát tanultam ott meg. Utána jött az *Eldorádó*. Nemeskürtyt leváltották, az ő helyére kerülő funkcionárius dohogott, de végül megcsináltam, a nagyapámról szólt. Azt a világot tökéletesen ismertem, az a gyerek a filmben én vagyok, csak egy nálam idősebb fiú játszotta.

Szirák Péter: Ha már a filmeknél járunk, említsük meg a *Veri az ördög a feleségét*, mert ha a *Megáll az időről* azt mondtad, hogy segít megérteni, hogy milyen volt az '56 utáni Magyarország, milyen volt a '60-as évek elején Budapesten élni, akkor az említett alkotás azt mutatja meg, milyen volt a vidék az ún. érett Kádár-korban. Ennek a nagyon emlékezetes filmnek, melyet András Ferenc rendezett 1977-ben, szintén te írtad a forgatókönyvét. De most hadd kérdezzek rá egy másik nevezetes találkozásra, a Cseh Tamással való barátságra és együttalkotásra, amely 1970-től egészen a haláláig, 2009-ig tartott. Sok helyen beszéltél már erről, tehát úgy is kérdezhetnék, hogy mi az, amit még nem mondtál el a vele való kapcsolatodról. Szeretnék egy idézetet felolvasni ide vonatkozóan: „Elmesélek egy tanulságos beszélgetést Tamással. Egyszer nekem szegezte: valld be, Géza, hogy te nem merted soha elmondani nyilvánosság előtt azt, amit beleírtál a dalszövegekbe...”

Bereményi Géza: Hadd mondjam el én! „Valld be, Géza, hogy te még egy kocsmában se mernéd elmondani azokat, amiket nekem dalszövegben megírsz, hogy én énekeljem el a nyilvánosság előtt.” Erre mondtam, hogy nem, én kocsmában nem mondanám el azokat. „Tehát te engem kiállítasz oda, hogy én vigyem el a balhét, tehát te egy gyáva ember vagy, Géza.” Jó, te meg ismerd el, Tamás, hogy évekkal ezelőtt azt mondtad, egy szót se értesz abból, amit énekel, illetve évekkig kell énekelned, hogy megértsd. Te meg tudatlan vagy. Tehát egy gyáva és egy tudatlan nászából születtek ezek a dalok.

Szirák Péter: És így gondolod most is?

Bereményi Géza: Igen, bár hozzátenném, Tamás ezt négyszemközt mondta, a nyilvánosság előtt ő igazán élvezte az előadást. Nem véletlen, a színész is azt hiszi, hogy ő találja ki azokat a szövegeket, amiket mond. Ki az a Shakespeare? Eltöröm a levegőben – mondta egy részeg színész nekem egyszer.

Szirák Péter: Tíz nappal ezelőtt meghalt a barátom, Térey János, és a gyász első idejében sokszor jutottál eszembe, akárcsak 2009-ben, mikor Cseh Tamás meghalt, hogy te, aki hosszú évtizedeken keresztül barátja, alkotótársa voltál, egy különleges kapcsolat fűzött hozzá, vajon hogyan éled ezt meg. Köztünk Jánossal persze nem volt egy ilyen szoros alkotói viszony, mint köztetek, noha sokat dolgoztunk együtt. Te mennyire vagy túl a gyászon, egyáltalán túl lehet rajta lenni?

Bereményi Géza: Ez a gyásztapasztalat változni fog, akárcsak az ő megítélése, ezt tudom jóslni a magam tapasztalata alapján. Most hirtelen sokak számára fontossá vált a halála miatt, egyszerre mindenki kezdi átgondolni, miket is írt, mit jelent. A

halála után az irodalmár társaiban is van egy tűnődés, hogy mit is jelentett nekem, a túlélőnek ez az ember. Ez az első hullám. Aztán ez elül, egy időre elfelejtik, és az a lényeges, hogy aztán hogyan jön elő. Az eleje nagyon rossz, nagyon fáj, ez az intenzív gyászorszak. Jön aztán a túlélő korszak, valamennyire elfelejtjük. Ami utána jön, a harmadik hullám, az lesz Térey utóélete.

Szirák Péter: Még egy kérdés: éppen az önéletrajzodat írod, és azt mondtad, huszonöt éves korodig fog tartani, mert addig minden lényeges dolog megtörténik, és ami utána jön, az karrier, munka. Hol tartasz, és mikorra várható a könyv megjelenése?

Bereményi Géza: Ahogy kiderülhetett, ismétlődések voltak az életemben. Több felvonása volt, egyébként valamennyiünk életének több felvonása van. Az én életemben nagy szakaszoló volt a történelem és a politika, Magyarországgal az a baj, hogy nagyon erősen meghatározza az itt élők életét a politikum, még azét is, aki nem is foglalkozik vele. Én 1946-ban születtem, a gyerekkorom a Rákosi-korszakra esett, mikorra kinyílt a szemem, már a Kádár-korszakot láttam, amit volt alkalmam eléggé kiismerni. Ez nem jelent feltétlen szerencsét, talán el is fogják felejtetni, mint valami mellékkorszakot. Már a negyvenes éveimben jártam, mikor a rendszerváltás elkezdődött. Engem igazából az eszmélés, a gyerekkor érdekel. Amiről itt szó volt, az egyáltalán nem fog benne szerepelni, talán pár dolgot leszámítva. Cseh Tamás például nem, ez egy nagy döntés volt, az embereket biztos ez érdekelné, de nekem nem számít annyira, már bocsánat. Ez a jogomban, a szabadságomban áll. Sietnem kell viszont vele, mert ha július végéig befejezem, a karácsonyi könyvvásárra kijöhet, és akkor kétszer annyi fogyna belőle. Ez nagy lökést jelent, mert különben amolyan nyugodt hegymenetben haladtam vele. Azért vagyok Debrecenben, mert itt nyugodtan írhatok egy lakótelepi lakásban. De hiába, nem fogom tudni befejezni, mert fejezetekből áll, a könyv éppúgy, mint az életem, huszonegynéhány éves koromig. Ezeknek a történelmi koroknak különböző színe van, különböző íze – más egy kamasz-, más egy gyerekszemlélet. Az a munkamódszerem, hogy azon a nyelven próbálok írni, de persze felnőtt szerkezetben. A szemléletet próbálok megragadni. Természetesen olyasmiket írok meg, amikre emlékszem. Kiderült, nem véletlenül emlékszem épp arra. De az ember sávokban emlékszik, vannak évek, amiből szinte semmi nem maradt meg. Miért maradnak meg dolgok, és miért esnek ki mások, nem tudom megfejtetni. De a hit megvan a tekintetben, hogy véletlenül nem marad meg semmi. Elöttem van az '56-os fejezet, ahol én sok száz halott között egyedül járkáltam, véletlenül kimentem a Kossuth térre október 25-én, közvetlenül a sortüzek után, épp abban a szünetben, mikor a támadók már elmentek, a mentők meg még nem érkeztek meg. Emlékezetem szerint egyedül én voltam ott a téren a halottakkal, egyetlen emberrel találkoztam, aki ugyanolyan zavart volt, mint én, a tízéves gyerek. Szembejött velem, én mentem a Duna-part felé. Kiderült, hogy a matematikatanárom, azt mondtam, hogy jó napot kívánok, tanár úr kérem, mintha a folyosón lennénk, ő meg azt mondta zavartan, hogy szervusz, fiam, a földre nézett, és ment tovább. Én meg visszamásztam ott-hon az ablakon, ahol kimásztam, és mikor nevelőapám és anyám visszajöttek a

városból, nem mondtam meg, hogy hol voltam. Az iskolakezdés után, mikor a matematikatanár bejött az órára, mindenkit megkérdezett, mi volt vele a harci napokban, de egyszer se nézett rám, nem hívott felelni, a dolgozatomra, bármilyen is volt, mindig négyest adott, mert az nem feltűnő. Ezt megjegyeztem, hogy így kell viselkedni. Olyan titkos szálak fűzik össze a megjegyzett és elfelejtett eseményeket, hogy csak foglalkozni kell velük, fejtegetni kell, és máris van egy könyv, mely azért költői, mert ezek a titkos szálak fűzik össze.

BÁRÁNY TIBOR

A barátság, kedveseim, visszafojtott sírás

BEREMÉNYI GÉZA – VETŐ JÁNOS: *ANTOINE ÉS DÉSIRÉ. FÉNYKÉPREGÉNY AZ 1970-ES ÉVEKBŐL*

„A patetizmust pontos arányban kell keverni az iróniával”, olvashatjuk Bereményi Géza és Vető János fényképregényének első fejezetében, nem sokkal azután, hogy színre léptek a címszereplők. Minden bizonnyal az elbeszélő hangját halljuk, gondolnánk elsőre, de ez korántsem ilyen egyszerű. Vajon a fényképsorozat odaértett narrátorát, a vizuális történetmesélőt valóban minden további nélkül azonosíthatjuk a fotókat kommentáló hanggal? (Ha egyáltalán van értelme állóképsorozat vagy mozgóképek esetén „képi narrátorról” beszélni. Sokak szerint ez felesleges absztrakció: a fotókat másképpen értjük meg, mint a nyelvi kifejezéseket, nem kell abból kiindulnunk, hogy van *valaki*, az alkotótól különböző személy, aki tudatosan így és így tárja elénk a látványt.) Vető János hetvenes években készült képei tényleg ugyanazt a történetet mesélik el, mint Bereményi Géza negyven évvel későbbi „képfeliratait”? Ám ha eltekintünk ettől a problémától, mondván a fotósorozatot Bereményi szerkesztette történeté, felhasználva az *Antoine és Désiré* nagylemez (1978) borítójának készítése során keletkezett képi nyersanyagot, akkor sem egészen világos, pontosan hogyan is kellene berendeznünk a fikció játékterét. A fotókon megelevenednek a második Cseh Tamás-nagylemez központi alakjai, Antoine (játssza: Méhes Lóránt Zuzu képzőművész) és Désiré (játssza: Gémes János Dixi, mondjuk így: a Kádár-korszak fővárosi underground világának egyik kulcsfigurája). Mellettük feltűnik a képeken Tamás (játssza: Cseh Tamás), aki egy elkapott beszélgetéstörredék hatására egyszer csak úgy dönt, hogy énekelni fog Antoine-ról és Désiréről (miközben a narrátor közlése szerint ő „gondolja őket”, bár Désiré erre hirtelen felnevet, majd kételkedve megjegyzi, „ez azt képzeled, hogy el tud gondolni minket”), továbbá Géza (játssza: Bereményi Géza), a gyömrői rokon, aki szintén részt vesz a két főszereplő megfigyelésében, és egy presszóban viccekkel szórakoztatja a baráti társaságot. (Erre a jelenetre később még okvetlenül vissza kell térnünk!) Akárhogy is, metaleptikus tükörijátékok sorozata ide vagy oda, bárki beszéljen a patetizmus és az irónia megfelelő arányáról – a narrátor, a